

ΕΚΔΟΣΙΣ "ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ ΤΩΝ ΙΘΑΚΗΣΙΩΝ,"

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΙΘΑΚΗΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Διάλεξις γενομένη ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου
«Παρνασσός», τὴν 12 Ἀπριλίου 1932

ΥΠΟ
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Μ. ΘΕΟΤΟΚΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ : Α. Δ. ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΣΟΛΩΝΟΣ 101

1932

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΕΩΦΥΡΙΟΥ

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΙΘΑΚΗΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Διάλεξις γενομένη ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου
«Παρνασσός», τὴν 12 Ἀπριλίου 1932

ΥΠΟ
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Μ. ΘΕΟΤΟΚΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ : Α. Δ. ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΑΚΗ
ΣΟΛΩΝΟΣ 101
1932
ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΥ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΕΟΥΡΙΟΥ

Εἶχον τὴν εὐτυχίαν πρὸ ἡμερῶν νὰ μεταβῶ εἰς Ἰθάκην, ἔνθα ἔλαβον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἔρευνήσω πάντα τὰ ἐν τῇ νήσῳ σωζόμενα ἔγγραφα σχετικὰ πρὸς τὴν συμβολὴν τῶν Ἰθακησίων κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων, εἰς τε τὸ δημόσιον ἀρχεῖον καὶ τὰς οἰκογενειακὰς συλλογὰς. Ἡ ἔρευνά μου αὕτη δὲν ἀπέβη ἄκαρπος, διότι τὸ μὲν ἀρχαιοφυλακεῖον δύναται νὰ παράσχη ἀκόμη πλείστας πληροφορίας ἀνεκδότους καὶ ἰδίᾳ τῆς προεπαναστατικῆς ἐποχῆς, ἀρχομένου τοῦ ἸΘ' αἰῶνος, ὅτε οἱ ἀρματωλοὶ τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας κατέφευγον εἰς τὴν νῆσον, ὅπως ἀποφύγωσι τὰς διώξεις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων προστατευόμενοι ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἐπτανήσου πολιτείας, τῆς ὁποίας ἡ διπλωματία κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, διενθυνομένη ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας Ι. Α. Καποδίστρια, ὑπῆρξεν ἀπαράμιλλος. Τὰ ἔγ-

γραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦτοι ἡ ἀλληλογραφία τῆς Ἑπτανήσου Γερουσίας μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, διατηρούμενα εἰς τὸ κρατικὸν ἀρχεῖον τῆς Ἑπτανήσου ἐν Κερκύρα, εἶναι πράγματι ἐθνικὸν κειμήλιον.

Δυστυχῶς τὸ ἀρχαιοφυλάκειον Ἰθάκης, ἄγνωστον πότε, ὑπέστη ἀνεπανορθώτους καταστροφάς, ὑπεξαίρεθέντων πολλῶν ἐγγράφων καὶ δεσμίδων ὀλοκλήρων τοῦ διοικητικοῦ τμήματος.

Εὐτυχῶς ὅτι διεσώθησαν τὰ πλεῖστα τῶν βιβλίων εἰς τὰ ὁποῖα κατεγράφοντο οἱ ὑπὸ τῶν Ἑπτανησιακῶν πλοίων πρόσφυγες Ἕλληνες ἐξ ὅλων τῶν ἐρημιζόντων μερῶν τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδίᾳ ἐκ Μεσολογίου.

Αἱ δὲ οἰκογενεακαὶ συλλογαὶ δύνανται καὶ αὐταὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον νὰ συντελέσωσι πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς συμβολῆς τῶν Ἰθακησίων κατὰ τὴν μεγάλην Ἐθνεγεργίαν.

Νομίζω ὅμως ὅτι προσπάθεια διὰ τὴν ἀναζήτησιν πηγῶν πρὸς συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῆς Ἰθάκης θὰ ἦτο ἀνωφελής, ἐφόσον ὑπῆρξεν Ἰθακήσιος, ὅστις εἰργάσθη μετὰ ζήλου, ὅπως μελετήσῃ κατὰ βάθος τὰς ὑπαρχούσας πηγάς, καὶ συναρμολογήσῃ ταύτας πρὸς συγγραφὴν πληρεστάτης ἱστορίας τῆς νήσου, ἣτις ἤθελεν ικανοποιήσει καὶ τὰς εὐγενεῖς βλέψεις τῶν Ἰθακησίων καὶ τὴν ἐπιστήμην.

Πρόκειται περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀθανασίου Λεκατσᾶ, τὸ ὁποῖον ζηλοτύπως φυλάσσεται ὑπὸ τῶν οἰκείων του ἐν Ἰθάκῃ.

Ὁ Ἀθανάσιος Λεκατσᾶς ἀφιέρωσε τριακονταετίαν ὅλην τοῦ βίου του, ἢ μᾶλλον τὸν βίον του ὀλόκληρον, διότι ὁ θάνατος ἀπεστέρησε τὴν Ἰθάκην εὐγενοῦς τέκνου τῆς, εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας του ἀκόμη, ὅπως περισυλλέξῃ ἅπαν τὸ ὑπάρχον ἱστορικόν, λαογραφικόν καὶ ἐπιστημονικόν ὕλικόν, ἦτοι χλωρίδα, γεωλογικὴν σύνθεσιν τοῦ ἐδάφους, κτλ. τῆς νήσου Ἰθάκης.

Διὰ τοῦ ἔργου τοῦ Λεκατσᾶ καταλλήλως συναρμολογούμενου δύνανται νὰ συγγραφῇ πλήρης καὶ ἐν ἐκτάσει ἡ ἱστορία τῆς νήσου μεθ' ὅλων τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερόντων ἐγγράφων τῶν δικαιολογούντων τὰ ἱστορικὰ γεγονότα αὐτῆς.

Ἡ Ἰθάκη εἶναι νῆσος μικρά, ἀλλ' ἡ ἱστορία τῆς μεγάλη καὶ ἐνδοξος. Ἀρχίζει μὲ λαμπρότητα ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Ὁ Ὀμηρος ἀφιερώνει εἰς αὐτὴν μέγα μέρος τοῦ ἀθανάτου ἔργου του. Ὁ Βασιλεὺς τοῦ συγκροτήματος τῶν νήσων καὶ ἴσως μέρος τῆς στερεᾶς, ὁ πολυμήχανος Ὀδυσσεύς, ἔχει τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν Ἰθάκην.

Ἄν καὶ μερικοὶ ἀμφισβήτησαν τοῦτο, αἱ τελευταῖαι ὅμως ἀνασκαφαί, αἱ ὁποῖαι ἤρχισαν ὑπὸ τόσον καλοὺς οἰωνοὺς καὶ εὐωδούνται, ἀπέδειξαν σχεδὸν ἀναντιρρήτως ὅτι ἡ νῆσος Ἰθάκη, εἶναι ἡ Ἰθάκη τοῦ Ὀδυσσεύς. Τὸ θέμα τοῦτο εἶναι ἀπέραντον καὶ ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα, διὰ τοῦτο ἀπησχόλησε καὶ ἀπασχολεῖ ἡμετέρους καὶ ξένους ἀρχαιολόγους, καθὼς καὶ ἀρχαιοφίλους. Ἄς ἀφήσωμεν λοιπὸν εἰς αὐτοὺς τὸ μέγα τοῦτο θέμα, διότι σήμερον δὲν πρόκειται νὰ σᾶς ἀπασφαλίσω οὔτε μὲ τὴν Ὀμηρικὴν Ἰθάκην καὶ τὸν ἀναμφισβήτητον Μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν τῆς, οὔτε μὲ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα, οὔτε μὲ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν, τῆς ὁποίας πλούσια φανερόνεται ὁσημέραι τὰ ἔχνη, οὔτε μὲ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον, τῆς ὁποίας καὶ αὐτῆς προκύπτουν ἀπὸ τυχαίας ἀνασκαφᾶς πλεῖστα παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα. Ἀλλ' οὔτε ἡ μεσαιωνικὴ περίοδος τῆς νήσου καὶ ἡ φραγκοκρατία ἀποτελοῦσι τὸ ἀντικείμενον τῆς ὁμιλίας ταύτης, Ἀκόμη καὶ ἡ Βενετοκρατία τῆς νήσου θὰ παρήρχετο ἀσυζητητέ, ἐὰν δὲν εἶχον ἀντιρρήσεις, εἰς ζήτημα τὸ ὁποῖον πλεῖστοι τῶν νεωτέρων παρεδέχθησαν ὡς λελυμένον.

Τὸ ζήτημα τοῦτο, εἶναι, ἐὰν ἡ Ἰθάκη κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἦτο ἀκατοίκητος, ὥς ἀναφέρουσιν οἱ διάφοροι περιηγηταὶ τῆς ἐποχῆς, ὀνομάζοντες ταύτην Val de Compare.

Μία προκλήρυξις τῶν Βενετῶν ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς νήσου, προσκαλεῖ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἐλθῶσιν, ὅπως μετοικήσωσιν εἰς τὴν Ἰθάκην, τὴν ἀκατοίκητον Val de Compare, νῆσον εὐφορον καὶ καρποφόρον, εἰς ἀντάλλαγμα δὲ νὰ παραχωρηθῶσιν εἰς αὐτοὺς γαῖαι πρὸς καλλιέργειαν καὶ κατοικίαν, ἐπὶ μίαν πενταετίαν, μετὰ παρέλευσιν τῆς ὁποίας νὰ συνεισφέρωσιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐφορείαν τῆς νήσου ὅσα οἱ τῆς αὐτῆς κατηγορίας Κεφαλλῆνες.

Ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ προκλήρυξις αὕτη ἐνισχύει τὴν γνώμην τῶν περιηγητῶν καὶ τῶν μετέπειτα ἱστορικῶν ὅτι ἡ Ἰθάκη ἦτο ἀκατοίκητος. Ἀλλ' εἶναι πιατευτὸν τοῦτο, μία νῆσος ὡς ἡ Ἰθάκη εὐρισκομένη εἰς τὸ κέντρον συγκροτήματος νήσων μεγάλων καὶ μικρῶν, ἁπασῶν κατοικημένων, νὰ εἶναι ἀκατοίκητος; Εἶναι δυνατόν νὰ ἦτο ἀκατοίκητος ἀφ' οὗ αὕτη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Κεφαλληνίας διὰ στενωπῶν πορθμῶν;

Καὶ ναὶ μὲν ἐκ τῆς προκλήρυξεως ταύτης προκύπτει ὅτι ἐν τῇ νήσῳ ὑπῆρχον πληθὺς ἀδεσπότην κτημάτων, δὲν προκύπτει ὅμως ὅτι ἦτο καὶ παντελῶς ἀκατοίκητος, διότι ἡ λέξις ἡ περιλαμβανομένη εἰς τὴν προκλήρυξιν καὶ ἐρμηνευομένη ἀκατοίκητος, ἦτοι disabitata,

δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὄχι μόνον ἀκατοίκητος, ἀλλὰ καὶ ἀραιῶς κατοικημένη ἢ καὶ χέρος ἀκόμη.

Ἄλλ' ἡ προκήρυξις αὕτη τοῦ 1504, ὡς εἶδομεν, μᾶς πληροφορεῖ ἀκόμη, ὅτι μετὰ παρέλευσιν πενταετίας, οἱ λαμβάνοντες γαίας καὶ κατοικίαν ὤφειλον νὰ καταβάλλωσιν εἰς τὴν ἐφορείαν τῆς νήσου, ὅ,τι καὶ οἱ Κεφαλλῆνες. Κατ' ἀκολουθίαν δύναται νὰ προκύψῃ, ὅτι ἡ αὕτη περίπτωσις συνέτρεχε καὶ διὰ τὴν Κεφαλληνίαν. Δηλαδή ὅτι καὶ εἰς τὴν νῆσον ταύτην ἐπῆλθεν ἀραιώσεις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὅτι προσεκλήθησαν ἔξωθεν αὐτῆς μέτοικοι, ὅπως οἰκήσωσι ταύτην ἀναλόγως πρὸς τὴν ἔκτασιν αὐτῆς.

Παρομοία προκήρυξις, σύγχρονος σχεδόν, ὑπάρχει καὶ διὰ τὴν Ζάκυνθον, ἣτις καὶ αὕτη ὑπέστη τὰ κακὰ τῆς ἐρημώσεως.

Αἱ ἐρημώσεις αὗται ἐλληνικῶν μερῶν, ὅτε ὁ τουρκικὸς χεῖμαρρος ὤδευε πρὸς τὴν ἀκμὴν του, ἀπὸ τοῦ ΙΔ' ἡδὴ αἰῶνος, ἦσαν πλέον ἢ συνήθεις. Τοιαύτας θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν πλείστας εἰς τε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου. Ἡ Κέρκυρα λ.χ. μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Χαϊρρεδὶν Βαρβαρρόσα τῷ 1537, ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν ἡρημώθη, διότι ὡς διηγοῦνται αὐτόπται μάρτυρες τῆς μεγάλης καταστροφῆς καὶ μάλιστα τοῦ κύρους Ἀνδρονίκου τοῦ Νουκίου καὶ Ἀντωνίου τοῦ Ἐπάρχου, οἱ ἀπαχθέντες αἰχμάλωτοι ἐκ Κερκύρας ὑπερέβησαν τοὺς εἰκοσάκισ χιλίους χωρὶς νὰ ὑπολογισθῇ ἡ μεγάλη σφαγὴ ἣτις ἔλαβε χώραν εἰς τὴν ἐξοχὴν, τὴν ὁποίαν ἐξ ὀλοκλήρου κατεπάτησαν οἱ ἐπιδρομεῖς. Ἡ πρόληψις δὲ τῆς ὀλοκληρωτικῆς κατακτῆσεως τῆς νήσου ὀφείλεται εἰς τὸ ἀπόρρητον δικόρυφον φρούριόν της, τὸ ὁποῖον τὴν διεφύλαξε καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἐπιδρομεῖς νὰ ἀνακρούσωσι πρύμναν. Καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς Κερκύρας πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς δὲν ὑπερέβαινε τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας. Ἡ ἐρήμωσις ὑπῆρξε καὶ ἐν Κερκύρᾳ πλήρης σχεδόν. Εὐτυχῶς δὲ διὰ τὴν νῆσον ὁ ἐκ νέου οἰκισμὸς αὐτῆς συνετελέσθη πρὸ πάντων διὰ κατοίκων τῆς γείτονος Ἡπείρου, τοῦ μεγάλου τούτου φυτωρίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οἵτινες ὑπῆρξαν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι διетήρησαν τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα καὶ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῆς Κερκύρας. Θὰ ἦτο δὲ λίαν λυπηρὸν διὰ τὴν νῆσον, ἐὰν ὁ ἐκ νέου οἰκισμὸς συνετελεῖτο δι' ἄλλων ξένων στοιχείων. Διὰ τοῦτο ἡ Κέρκυρα ὀφείλει νὰ εὐγνωμονῇ τοὺς Ἡπειρώτας καὶ νὰ εἶναι ὑπερήφανος, διότι εἰς τοὺς γραφικοὺς δρυμούς της καὶ τὰς ὥραιάς της ἐγκατεστάθησαν ὀρεσίβειοι Ἡπειρώται, οἵτινες ἀφομοιώθησαν πρὸς τὸν τόπον εἰς τρόπον ὥστε μετὰ τῶν ἀπομεινάντων Κερκυραίων, νὰ ἀποτελέσωσιν

ὁμοειδὲς σύνολον καὶ νὰ ὀδεύσωσι τὴν ὁδὸν τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, καταστήσαντες τὴν ὥραϊαν νῆσον τὸν φωτοβόλον φάρον ἐθνισμοῦ, τῆς ὑποδοῦλου πατρίδος, διὰ τοῦ ὁποίου ἐφωτίσθη καὶ πρὸς στιγμὴν ἤλπισεν ὅτι ἡ Ἐπὶ τῆς ἀνακτῆσας τὴν πολιτικὴν της ἀνεξαρτησίαν, θὰ ἐγίνετο ὁ πυρὴν τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ πόλις τῆς Ἰθάκης, τὸ Βαθύ, κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἦτο ἀκατοίκητος καὶ εἰς τοῦτο πρέπει νὰ δοθῇ πίστις εἰς τοὺς περιηγητὰς οἱ ὁποῖοι προσορμιζόμενοι εἰς τὸν ὥραιον λιμένα εὗρισκον αὐτὴν ἔρημον καὶ ἀντὶ κατοίκων ἐρείπια καὶ ταῦτα κρησφύγετα πειρατῶν. Ἐνεκα τούτου ἠναγκάζοντο νὰ ἐγκαταλείπωσι τὸν λιμένα τὸ ταχύτερον, φοβούμενοι τὴν λεηλασίαν τοῦ πλοίου των καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν τῶν ἰδίων.

Αἱ ἐπιδρομαὶ δὲ αὗται τῶν πειρατῶν ἐξηνάγκαζον καὶ τοὺς κατοίκους νὰ ἐγκαταλείπωσι τὰ παράλια καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν τε καὶ τῶν οἰκογενειῶν των νὰ τρέπωνται μακρὰν τῆς πόλεως εἰς τὰ ὄρεϊνά χωρία, ἀποζῶντες ἐκ τῶν προϊόντων τῆς γῆς των καὶ τροφοδοτοῦντες τοὺς πειρατὰς, οἱ ὁποῖοι διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν παρηνῶχλουν αὐτοὺς.

Βεβαίως τὸ θέμα τοῦτο ἔχει ἀνάγκην διαλευκάνσεως, διὰ τῆς εὐρέσεως ἱστορικῶν πηγῶν ἀποδεικνυνουσῶν τὰ ἀνωτέρω, διότι ἐπὶ ἱστορικῶν ζητημάτων αἱ ὑποθέσεις δὲν ἔχουσι τόπον.

Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι μετὰ τινὰ χρόνον ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Βενετῶν, ἡ Ἰθάκη παρουσιάζεται ὡς Βενετικὴ κτῆσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ναυτιλία ἀκμάζει, τὸ ἐμπόριον εὐημερεῖ καὶ ὁ τόπος εἰσκομίζων τὰ κέρδη τῶν ταξειδεύοντων τέκνων του, ἀνεγείρει καὶ πάλιν τὴν πρωτεύουσαν πόλιν του, ὥραϊαν καὶ πολυάνθρωπον ἀνάλογον πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου καὶ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, εἰς ἣν προϋπῆρχεν.

Ἡ νῆσος ἐξηκολούθησε τὴν ἀνιούσαν τῆς ἀκμῆς καθ' ὅλην τὴν Βενετοκρατίαν. Ἐπὶ Μοροζίνῃ ἐκπνέοντος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁ ἐμπορικὸς στόλος Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης ἀνέρχεται εἰς τετρακόσια καὶ πλέον πλοῖα. Ἡ Ἐπὶ τῆς νήσου πολιτεία, ἣτις ἐνηολόγησε πάντα τὰ πλοῖα τοῦ κράτους, εὗρε τὴν Ἰθάκην, ὡς τὴν μᾶλλον ἀκμάζουσαν τῆς ὁμοσπονδίας, εἰς ἀριθμὸν καὶ ποιὸν πλοίων. Διὰ τῶν πλοίων τούτων οἱ Ἰθακήσιοι, ἀφοῦ ἔφερον τὴν σημαίαν τῆς νέας πολιτείας εἰς ὅλους τοὺς λιμένας τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου, προσέφερον μεγίστας υπηρεσίας εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς πατρίδος των, ὅτε αὕτη ἀνέθεεν εἰς τὸν Ι. Α. Καποδιστριαν, ἔκτακτον ἀπεσταλμένον αὐτῆς,

τὴν ἄμυναν τῆς Ἀσσυρίας κατὰ τὸν κατακτητικὸν βλέψαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ παρέκβασις ὅμως αὕτη, μᾶς ἀπεμάκρυνε τοῦ κυρίου θέματος τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ.

Τὸ θέμα τοῦτο εἶναι ἡ συμβολὴ τῶν Ἰθακησίων εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος.

Εἶδομεν ὅτι οἱ Ἰθακήσιοι ἀκολουθοῦντες τὸ δόγμα καὶ τὴν μεγάλην ἀλήθειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅστις ἀπὸ τῆς ἀπωτέρας ἀρχαιότητος ἀκόμη διέγνωνεν, ὅτι διὰ νὰ ζήσῃ καὶ νὰ εὐημερήσῃ ἡ Ἑλλάς, ἔνεκα τοῦ ἀγόνου ἐν πολλοῖς ἐδάφους της, εἶχεν ἀνάγκην νὰ εἰσκόμῃ τὸν πλοῦτον ἐκτὸς τῶν στενῶν ὁρίων της, καὶ πρὸς τοῦτο ἐπέδωκεν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, τῶν ὁποίων φυσικὴ συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ ἰδρυσις ἀποικιῶν εἰς χώρας πλουτοφόρους. Αἱ ἀποικίαι αὗται σὺν τῷ χρόνῳ ἀναπτύχθησαν ἡνθίζον καὶ ἀπέδιδον εἰς τὰς μητροπόλεις αὐτῶν τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν εὐημερίαν των καὶ τὸν πλουτισμὸν των. Διὰ τοῦτο τὸ δόγμα, τὸ ὁποῖον ἐφήρμοσεν ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τοῦ 1914, τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν ὑπῆρξεν ἀτυχέστατον, τὰς δὲ συνεπείας ἀκριβότατα θὰ πληρώσωμεν εἰς τὸ μέλλον.

Οἱ νεώτεροι λοιπὸν Ἰθακήσιοι νοήμονες καὶ ριψοκίνδυνοι κατοικοῦντες δὲ τὴν ὥραίαν ἀλλ' ὀρεινὴν καὶ βραχώδη νῆσον, ὑπὲρ πάντας τοὺς Ἕλληνας διέγνωσαν τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ναυτιλίαν ἰδρύσαντες ἀποικίας, αἱ ὁποῖαι σὺν τῷ χρόνῳ εὐημέρησαν καὶ κατέστησαν τὸ Ἰθακήσιον ὄνομα περίφημον καὶ σεβαστὸν ἐν τῇ ξένῃ, αἱ δὲ κοινότητες αὐτῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ εὐημέρησαν.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία καὶ ἡ ἀνθηρότης τῶν κοινοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ, αἱ ὁποῖαι διεφήμισαν τὸ ὄνομα τῶν Ἰθακησίων, ἄνδρες σοφοὶ ὡς θὰ ἴδωμεν διεσπάρησαν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα τὰ ὑπόδουλα καὶ μεμακρυσμένα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔνθα ὁ Ἑλληνισμὸς εἶχεν ἀνάγκην διδασκάλων καὶ ὁδηγῶν, τοῦτο μὲν διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν τέκνων των, τοῦτο δὲ διὰ τὴν ἀναξωπύρωσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος.

Εἰς τοιαύτην ἀνθηρὰν κατάστασιν εὗρε τοὺς Ἰθακησίους ἡ παρασκευὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἰδίως τοὺς ἐγκατεστημένους εἰς τὰς ἡγεμονίας, οἵτινες ἀντὶ οὐδεμιᾶς ὑστεροβουλίας, παρακινούμενοι μόνον ἀπὸ ἀγνὸν αἶσθημα ἀγάπης πρὸς τὸ γένος καὶ φλεγόμενοι ἀπὸ τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς αὐτοπεποιθήσεως, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ὤφειλε νὰ ἀναγεννηθῇ καὶ νὰ θρασυθῇ τὰς ἀλύσεις τῆς σκληρᾶς δουλείας, ἐχώρησαν ἀνάθεκτοι εἰς τὸ πρῶτον κίνημα τοῦ Ἑλ-

ληνισμοῦ ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ἀφοῦ οἱ πλείστοι ἐκ τούτων εἶχον μυηθῇ ὡς ἑταῖροι εἰς τὸ μυστήριον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας.

Πρῶτος, ὅστις ἀνemieχθῇ εἰς τὴν κίνησιν τῆς φιλικῆς ἑταιρίας διὰ τὸν ὁποῖον ἀσφαλῶς δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κυριωτέρων ἰδρυτῶν αὐτῆς, εἶναι ὁ Νικόλαος Γαλάτης.

Ὁ Νικόλαος Γαλάτης ἐγεννήθη περὶ τὸ 1792 καὶ ἐφονεύθη κατ' ἐντολήν τῆς φιλικῆς ἑταιρίας τῷ 1819. Ἐτυχεν ἐπιμελοῦς ἀνατροφῆς καὶ ἦτο γλωσσομαθής. Ὁ χαρακτήρ του ἦτο ζωηρὸς καὶ τὸ ὥραϊον του παράστημα ἐπεβάλλετο. Τὰ φυσικὰ ταῦτα χαρίσματα, εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ προστεθῇ μεγάλη εὐχέρεια λόγου καὶ αἱ ἐπιτυχίαι του κατέστησαν τοῦτον παράτολμον.

Τῷ 1816 συναντῶμεν τὸν Γαλάτην ἐν Ὁδησσῷ ἔνθα μετέβη μετὰ τὴν πρόθεσιν νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Ρωσσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν πολλοὶ Ἕλληνες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατεῖχον θέσεις καὶ ἀξιώματα εἰς τὴν πολιτικὴν ἱεραρχίαν καὶ τὸν στρατόν. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην τῆς Ὁδησσοῦ ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Σκουφᾶ, ὁ ὁποῖος ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἰδρύσεως τῆς ἑταιρίας ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Τσακάλωφ. Ἡ παρουσία τοῦ Γαλάτη ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ γίνῃ συμμετοχὸς τῆς ἰδέας τῆς ἰδρύσεως τῆς Φ. Ἐταιρίας. Πράγματι δὲ ἀποδεικνύεται τοῦτο ἐκ τῆς ἀριθμήσεως δηλαδὴ ὅτι ὁ Γαλάτης ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων ἰδρυτῶν. Διότι ὁ μὲν Τσακάλωφ ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς καὶ κατὰ τοὺς ἐλευθέρους τέκτονας ὁ ἐνδιάμεσος κρῖκος μετὰ τῆς ἑταιρίας των, ἔφερε τὰ στοιχεῖα ΑΒ, ὁ Σκουφᾶς τὸ ΑΓ καὶ ὁ Γαλάτης τὸ ΑΔ. Ἡ νεοσύστατος ἑταιρία αὕτη ἐθεώρησεν ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ της, ὤφειλε νὰ θέσῃ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς τὸν Ι. Α. Καποδίστριαν, πανίσχυρόν τότε ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν τῆς Ρωσσίας.

Ἡ ἀποστολὴ αὕτη πρὸς τὸν Καποδίστριαν, ἀνετέθη εἰς τὸν Γαλάτην, ὅστις σὺν τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν ὅτι συνεδέετο διὰ συγγενείας μετ' αὐτοῦ. Τότε ὁ Γαλάτης ἔγραψεν εἰς τὸν Καποδίστριαν παρακαλῶν αὐτὸν νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς ἀκρόασιν, διότι ἐπρόκειτο περὶ ἀνακοινώσεως ζητήματος ὑψίστης σημασίας.

Ὁ Καποδίστριας ἀπεδέχθη τὴν αἴτησιν τῇ συναινέσει τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ ὁ Γαλάτης ἀνεχώρησεν εἰς Πετροῦπολιν. Ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι ἐδόθη σημασία εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Γαλάτη. Διερχόμενος ἐκ Μόσχας ἐμύνησεν αὐτόθι τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον, τὸν Φυραγὴν καὶ ἄλλους ὁμογενεῖς. Οὕτω δὲ ὁ Γαλάτης ὑπῆρξε καὶ ὁ

πρῶτος ἀπόστολος τῆς φιλικῆς ἐταιρίας, φέρων εἰς ἐπικοινωνίαν τοὺς ἀρίστες τοῦ γένους, οἱ ὅποιοι ἐπὶ τῇ βεβαιώσει αὐτοῦ, ὅτι ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος θὰ ἐτίθετο ὁ Καποδίστριας, μετὰ πεποιθήσεως προσήρχοντο εἰς τὰς τάξεις αὐτῆς. Ἡ αὐτὴ ὅμως ἐπιτυχία δὲν ἐπερίμενε τὸν Γαλάτην καὶ ἐν Πετροπόλει. Ὁ Καποδίστριας πληροφορούμενος τὰς ἐπαναστατικὰς ἰδέας τοῦ νέου Ἰθακησίου ἐθορυβήθη καὶ ἡσθένησε.

Τὴν συνάντησίν του ταύτην μετὰ τοῦ Γαλάτη ὁ Καποδίστριας περιγράφει διὰ μακρῶν εἰς τὴν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Νικόλαον Α' ὑποβληθεῖσαν τῷ 1827 περίληψιν τῆς πολιτικῆς του σταδιοδρομίας.

Διὰ τὴν πρώτην ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν τοῦ ἔκαμεν ὁ νέος λέγει : «Παρουσιάσθη ἐνώπιόν μου, φέρων τὴν στολὴν τῆς Ἰονίου ἐθνοφυλακῆς, ἣτις εἶναι παραπλησία τῆς Ἀγγλικῆς τοιαύτης.

Τὸ παράστημά του, τὸ ὕψος του καὶ ἡ γλῶσσα τὴν ὁποίαν κατ' ἀρχὰς μετεχειρίσθη, συνετέλεσαν ὥστε νὰ νομίσω ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τυχοδιώκτου. Ἐν τούτοις κατόπιν τῶν ἐξηγήσεων τὰς ὁποίας ἠθέλησε νὰ μοὶ δώσῃ ἥλλαξα γνώμην. Τὸν παρώτρυνα νὰ ὁμιλήσῃ καὶ τότε διέγνωσα ὅτι ἐπρόκειτο περὶ σοβαρωτέρου ζητήματος. Ὁ Κύριος Γαλάτης ἦτο πρᾶγματι ὁ μεσάζων μυστικῆς ἐταιρίας ἀποτελουμένης ἀποκλειστικῶς ἐξ ἐλλήνων, οἱ ὅποιοι ἀνελάμβανον νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν πατρίδα των ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ. Μοὶ ἐπρότεινε νὰ ἀναλάβω τὴν ἡγεσίαν τῆς ἐταιρίας ταύτης καὶ νὰ διευθύνω κατ' ἀκολουθίαν τὰ ἔργα της. Προσφέρθη δὲ νὰ μοὶ γνωρίσῃ τὸ περιεχόμενον τῶν ὁδηγιῶν δι' ὧν ἦτο ἐπιφορτισμένος καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα εἶχε φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ. Τὸν ἐσταμάτησα ἀμέσως δι' αὐστηροῦ ὕψους, ἐκφράζων συνάμα εἰς αὐτὸν τὴν ἐκπληξιν καὶ τὴν ἀγανάκτησίν μου, διότι ἐπληροφορούμην τὰ παράλογα καὶ ἐπικίνδυνα σχέδια τῶν ἀποστολέων του, καθὼς καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ ταξειδίου του καὶ τὰς ἀποκαλύψεις τὰς ὁποίας ἦτο ἐπιφορτισμένος νὰ μοὶ ἀνακοινώσῃ. «Διὰ νὰ συλλάβητε, Κύριε, παρόμοιον σχέδιον θὰ ἔχγτε βεβαίως καταληφθῇ ὑπὸ παραφροσύνης, διὰ νὰ τολμήσητε δὲ νὰ μοὶ τὸ γνωρίσητε εἰς τὸν οἶκον τοῦτον, ἐνθα ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ὑπηρετῶ μέγαν καὶ κραταιὸν ἡγεμόνα, πρέπει νὰ εἶναι τις, ὅπως σεῖς, νεανίας μόλις ἐξελθὼν τῶν βράχων τῆς Ἰθάκης καὶ παρρησιόχως ἀγνοῶ ὑπὸ ποίου πάθους. Δὲν δύναμαι νὰ συναναστραφῶ ἐπὶ πλέον μεθ' ὑμῶν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἀποστολῆς σας καὶ σᾶς δηλῶ ὅτι οὔδεποτε θὰ λάβω γνώσιν τῶν ἐγγράφων σας. Τὴν μόνην συμβουλήν τὴν ὁποίαν δύναμαι νὰ σᾶς δώσω εἶναι νὰ μὴ ὁμιλήσετε μετ' οὐδε-

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ Τὸ Ἡρῶν Ἰθάκης.
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΣΟΥΡΙΟΥ

νός και νὰ ἐπανεέλθῃτε τὸ ταχύτερον ὅθεν ἤλθατε, διὰ νὰ εἴπητε εἰς τοὺς ἀποστολεῖς σας ὅτι ἂν δὲν θέλωσι νὰ ἀπολεσθῶσι καὶ μετ' αὐτῶν νὰ ἀπολέσωσι τὸ ἄθωον καὶ δυστυχὲς γένος, ὀφείλουσι νὰ παραιτηθῶσι τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων, καὶ νὰ ζήσωσιν, ὡς κατὰ τὸ παρελθὸν ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται, μέχρις οὗ ἡ θεία πρόνοια ἄλλως ἀποφασίσῃ».

Εἶναι γνωστὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα τὴν συνέντευξιν ταύτην τοῦ Καποδίστρια μετὰ τοῦ Γαλάτη καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα ἀνάκρισις, φυλάκισις καὶ ἀπέλασις αὐτοῦ εἰς Βουκουρέστιον, καθὼς ἐπίσης εἶναι γνωστὸν πῶς ἐνήργησεν ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ἐν Κων(σταντινί) πόλει ἔνθα ἐμύησε πλείστους εἰς τὸ μυστήριον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας.

Αἱ ἐνέργειαι τοῦ αὐτοῦ ἐφόβισαν τοὺς ἐταιριστάς, οἱ ὅποιοι ἀπεφάσισαν τὴν ἐξόντωσιν αὐτοῦ, κρίνοντες τὴν διαγωγὴν του ἐπικίνδυνον εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν καὶ τοὺς Ἑταιριστάς.

Ἄλλ' ἡ ἄτεγκτος ἱστορία δὲν δύναται νὰ ἀφήσῃ τὴν μνήμην τοῦ Γαλάτη ἀπροσπάτευτον.

Εἶμαι εὐτυχὴς ὅτι εἰς ἐμὲ ἔλαχεν ὁ κλῆρος νὰ συνηγορήσω πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς μνήμης τοῦ μάρτυρος τούτου τῆς ἐθνικῆς ιδέας, ὅστις ἀναντιρρήτως ὑπῆρξεν εἰς ἕκ τῶν πρώτων μυηθέντων ὅχι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ὅστις ἐμύησε τοὺς περισσοτέρους Ἑταίρους ἐν Ρωσσίᾳ καὶ ταῖς ἡγεμονίαις.

Ἐὰν ὁ χαρακτὴρ τοῦ Γαλάτη ἦτο διάφορος καὶ δὲν ἦτο ἅψ' ἐνὸς μὲν ἐξ ἰδιοσυγκρασίας ἐνθουσιώδης καὶ ὀλίγον φλύαρος, ἅψ' ἐτέρου δὲ ριψοκίνδυνος δὲν ἤθελε κατορθώσῃ νὰ μυήσῃ τοσοῦτον πλῆθος ἐταίρων, οἱ ὅποιοι ἅψ' οὐ ὠρκίσθησαν τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον ὄρκον, εἰργάσθησαν μετὰ τῆς παραδειγματικῆς ἐκείνης αὐταπαρνήσεως τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη καὶ κοσμοϊστορικὴ Ἐθνεγεροσία.

Ἐν τούτοις ἡ διαγωγὴ τοῦ Γαλάτη, δηλαδὴ ἡ ἐλευθερία μεθ' ἧς ἐξεφράζετο περὶ τῆς φιλικῆς ἐταιρίας ἐγέννησεν εἰς τοὺς ἡγήτορας αὐτῆς τὸν φόβον. Δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἂν τὸ συναίσθημα τοῦτο προήρχετο ἐκ προσωπικοῦ φόβου ἢ ἐκ φόβου μὴ ἀποτύχῃ ὁ μέγας σκοπὸς τῆς ἐταιρίας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Γαλάτης ἐθεωρήθη ἐπικίνδυνος καὶ ἀπεφασίσθη ἡ ἐξόντωσις αὐτοῦ. Δικαίως ἢ ἀδίκως δὲν θὰ τὸ ἐξετάσω, ἀλλὰ πρέπει νὰ προστεθῇ εἰς ἀκόμῃ μάρτυς εἰς τὸ ἀτελεύτητον μαρτυρολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνεγεροσίας.

Διὰ τοῦ Γαλάτη λοιπὸν ἄρχεται ἡ συμβολὴ τῶν Ἰθακησίων εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ ὅπως προτεθῶσιν εἰς τὴν σύμπληξιν τῆς Ἑταιρίας,

οὕτω πρωτεύουν καὶ εἰς τὸν ἱερὸν λόγον τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰς μάχας τοῦ ὁποίου, παρέσχον δείγματα γενναιοῦτος καὶ φιλοπατρίας, πρωτεύουν ἀκόμη ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς ὅλας τὰς φάσεις τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Καὶ ὡς μᾶς λέγει ἡ παράδοσις ἐν Ἰθάκῃ: ἅμα ὡς προητοιμάζετο ἡ κήρυξις τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, αἱ Ἰθακήσιαι δέσποναι μετὰ τῶν θυγατέρων των ὑφαίνουσai τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, ἔψαλλον τὸ θούριον τοῦ Ρήγα. Ἦσαν δὲ ἐν γνώσει ἐν Ἰθάκῃ, ὅτι παρεσκευάζετο ἡ κήρυξις τῆς ἐπαναστάσεως, διότι πλὴν ἄλλων προετοιμασιῶν, ἦτο γνωστὸν ὅτι τὰ ἀναγκαῖα χρήματα, ἡ μονὴ τῆς Ἀγίας Λαύρας ἐδανείσθη ἐν Ἰθάκῃ. Τὸ χρεωστικὸν τοῦτο συνάλλαγμα ἐκ ταλλήρων 500 φέρει ἡμερομηνίαν 27 Φεβρουαρίου 1821. Τὸ πολύτιμον τοῦτο ἔγγραφον ἀνήκει σήμερον εἰς τὸν Ἰθακήσιον κ. Π. Δενδρινόν, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ πρόγονοι αὐτοῦ κατέβαλον τὸ χρῆμα τοῦτο.

Ὑπάρχει ἐν Ἰθάκῃ μία οἰκογένεια ἡ ὁποία κατάγεται ἐκ Κρήτης καὶ ἐκ τοῦ μεγάλου Ἑλληνικοῦ οἴκου τῶν Καλλεργῶν φέρουσα τὴν ἐπωνυμίαν Καραβία.

Ἡ οἰκογένεια αὕτη δρῶσα ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ μεγάλους διδασκάλους τοῦ γένους, μεγάλους κληρικούς, μεγάλους ἀγωνιστὰς εἰς ὅλους τοὺς κλάδους αὐτῆς, εἰς τοὺς ὁποίους διηρέθη κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ χρόνου καὶ ἕκαστος τῶν ὁποίων προσέλαβεν ἴδιον παρῶνυμον, ὡς λ.χ. Καλλιμάνης, Πιέρρος, Γιαννοῦτσος, Καρφάκης, Παρρᾶς, Καρᾶς, Μαρκαντώνης, Πανταζῆς, Σταμάτης, Φορτζέρης, Ζαμπέλης, Γλυκαῖος Μαλαπᾶνος κ.τ.λ. Δυστυχῶς εἰς τὴν ὁμίλιαν μᾶς αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναφέρωμεν πάντας τοὺς ὅπως δῆποτε δρᾶσαντας, οὐδὲ τῶν ἀναφερομένων ἐν λεπτομερείᾳ νὰ περιγράψωμεν τὰ ἔργα.

Καὶ πρῶτον ἀναφέρω τὸν Χρυσάνθου, ὅστις ὑπῆρξε μαθητὴς Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως. Οὗτος μετέβη εἰς Σμύρνην, ἔνθα συνειργάσθη μετὰ τοῦ συμπολίτου του Ἱεροθέου Δενδρινοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς. Ἡ σχολὴ αὕτη, ὡς γνωστὸν, τῷ 1778 κατεστράφη ἐκ πυρκαϊᾶς, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀνηγέρθη ἐν νέου, ὁπότε μετ' ὀλίγον ἀπεβίωσεν ὁ Ἱεροθεὺς Δενδρινός. Διάδοχος τοῦ Δενδρινοῦ ἐν τῇ διευθύνσει τῆς σχολῆς, ὑπῆρξεν ὁ Καραβίας, ὅστις κατέστησε τὴν Εὐαγγελικὴν σχολὴν ἐν τῶν σπουδαιοτέρων εκπαιδευτικῶν κέντρων τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Χρυσάνθος ἐδίδασκεν ἐν αὐτῇ ὑπὲρ τὴν τεσσαρακονταετίαν καὶ παρέσχε μεγάλης ὑπηρεσίας εἰς τὸν

χριστιανικὸν πληθυσμὸν τῆς Μ. Ἀσίας, διότι διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου καὶ τῆς διπλωματικότητος αὐτοῦ, ἔσχε τὴν δύναμιν νὰ μεταπείσῃ τοὺς ἐκμανέντας Τούρκους κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Μ. Ἀσίας, τὸ ὁποῖον πιθανῶς διεβάλλετο ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων, ὡς ἐτοιμαζόμενον πρὸς ἐπανάστασιν καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ὤφειλε νὰ διωχθῇ διὰ τῆς σφαγῆς.

Μαθηταὶ τοῦ Χρυσάνθου Καραβία ὑπῆρξαν οἱ ἐμπνευσμένοι ἡγήτορες τοῦ ἔθνους Γρηγόριος ὁ Ε' Πατριάρχης Κων)πόλεως, ὁ Ἀγχιάλου Εὐγένιος Καραβίας, ὁ Κοραῆς, ὁ Ἀναστάσιος Καραβίας, ὅστις μετὰ τοῦ Κούμα καὶ τοῦ Οἰκονόμου ἱδρυσαν τὸ φιλολογικὸν γυμνάσιον Σμύρνης καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα δὲ δράσεως τῶν μαθητῶν του, δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χρυσάνθου, ἥτις πλὴν τοῦ ὅτι ἔθηκε βάσεις στερεὰς διὰ τὰς σπουδὰς τῶν μαθητῶν του, ἐνεστάλλαξεν ἀκόμη εἰς τὰς ψυχὰς των τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἔθνος καὶ ἀνεπτέρωσε τὸν πόθον αὐτῶν περὶ τῆς προσεχοῦς Παλιγγενεσίας. Ὁ Χρυσάνθος ἐν Σμύρνῃ ἐτιμᾶτο ὡς ἅγιος, ὅταν δὲ τῷ 1812 ἀπέθανε, τὸ λείψανον αὐτοῦ ἀπετέθη ὑπὸ τὸ τέμπλον τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς. Ὡς ἐπίμετρον τοῦ βίου τοῦ Χρυσάνθου Καραβία θὰ προσθέσω ὅτι εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν σχολὴν Σμύρνης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐδημιουργήθη τὸ ἔμφυχον ὕλικόν τὸ ἐνθουσιῶδες καὶ ὁργανωτικὸν διὰ τοῦ ὁποίου μετεδόθη ἀμέσως ἡ ἰδέα τῆς ἐπαναστάσεως. Διὰ τοῦτο ἡ προεπαναστατικὴ αὕτη ἐποχὴ χρῆζει ἰδιαίτης μελέτης, διότι κατὰ φυσικὸν λόγον ἡ Φιλικὴ Ἐταιρία, ἥτοι αὕτη αὕτη ἡ ἐπανάστασις ἀποτελεῖ τὴν λογικὴν συνέχειαν.

Πλὴν τούτου διεκρίθησαν ὡς μεγάλοι διδάσκαλοι ἐν Κυδωνίαις, ὁ μαθητὴς τοῦ Χρυσάνθου, **Εἰσατάθιος Καραβίας**, καὶ ὁ **Διονύσιος Καραβίας** ἀνεψιὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Χρυσάνθου, ὅστις, ἐξελέγη ἀ' ἐπίσκοπος Ἰθάκης καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ἐπιφανέστερος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἑπτανήσου.

Ἐκεῖνος ὅμως ὅστις ὑπὲρ πάντα ἄλλον διεκρίθη εἶναι ὁ **Εὐγένιος Καραβίας** ἀρχιεπίσκοπος Ἀγχιάλου πρῶτον Φιλιππουπόλεως. Ὁ γεναρὸς οὗτος ἱεράρχης μαθητὴς καὶ οὗτος τοῦ Χρυσάνθου Καραβία ἐ χρημάτισε διδάσκαλος τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου Καλλιμάχη καὶ Ἰωάννου Καρατζᾶ. Οὗτος ἱεραρχεῖων ἐν Ἀγχιάλῳ, ἐκλήθη τὴν προπαραμονὴν τοῦ Λαζάρου τοῦ 1821, μετὰ τοῦ Φιλιππουπόλεως Ἀνθίμου ὑπὸ τοῦ Πασᾶ Χατζῆ Ἰουσούφ ἐφέντη. Ὁ πασᾶς ἐδὲχθη αὐτοὺς πρὸς τὸν Πασᾶν καὶ πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃσι προσεκάλεσεν αὐτοὺς διὰ τὴν ἐπὶ τῇ Βλαχίᾳ ἐκτελούμενην ἔργον ἡ ἀνακοινώσῃ Σουλτανικὰ

γράμματα. Τὴν ἐπομένην πορευόμενοι εἰς τὸ διοικητήριον εἶδον τοῦτο περικυκλωμένον ὑπὸ στρατοῦ.

Ὁ Εὐγένιος, ὅστις εἶχε μνηθῇ εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Καραβία, ἠγνόησεν ὅτι ἡ προετοιμασία αὕτη ἀπέβλεπεν αὐτόν. Ἀλλ' οἱ διάκονοι οἵτινες συνώδενσαν αὐτόν, τὸν ἐνεθάρρυναν καὶ τὸν παρώτρυναν νὰ μεταβῇ, διότι ἠγνόνουν τὰ διατρέχοντα. Εἰς τὸ διοικητήριον ὅμως, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσῆλθον, ἀφ' οὗ ἀπέβαλον τὰ ὑποδήματα, ἀνέμενεν αὐτοὺς ἐκπληξῖς. Ὁ Ἰουσοῦφ πασᾶς δὲν ἦτο πλέον ὁ μελίχιος οἰκοδεσπότης τῆς προηγουμένης ἡμέρας, ἀλλὰ βλοσυρὸς καὶ ἄγριος. Ἀφ' οὗ δὲ προσέφερε κάθισμα εἰς τὸν Φιλιππουπόλεως, στρεφόμενος πρὸς τὸν Εὐγένιον εἶπεν: Ἔχω διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου νὰ σὲ στεῖλω εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἀμέσως. Τότε, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, ἤρπασαν οἱ στρατιῶται τὸν ἱεράρχην καὶ σύροντες αὐτόν ὡς κατάδικον χωρὶς νὰ τὸν ἀφήσωσιν οὐδὲ τὰ ὑποδήματα νὰ φορέσῃ, ἐτοποθέτησαν ἐπὶ γυμνοῦ ἵππου καὶ ἔδесαν ὑπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ ζώου τοὺς πόδας του δι' ἀλύσειων. Τότε ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης ἐξήτησεν ὡς χάριν ἀπὸ τοὺς στρατιώτας νὰ τῷ ἐπιτρέψωσι νὰ διέλθῃ ἐκ τῆς Μητροπόλεως ὅπως παραλάβῃ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ ταξειδίου, ἀλλ' ὁ Ἰουσοῦφ ἀκούσας ταῦτα ἐτι μᾶλλον ἐθυμώθη καὶ ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Μητροπολίτην λέγει εἰς αὐτόν: Ἀπιστε ἀντάρτα, ἀκόμα ἔχεις τὸ θράσος νὰ ὀμλῇς; καὶ διέταξε τὴν ἀναχώρησίν του. Ὑπὸ κουστωδιᾶν λοιπὸν 200 ἐνόπλων στρατιωτῶν, ἐταξίδευσεν οὕτω σιδηροδόσμιος μέχρι Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τριήμερον, χωρὶς νὰ τῷ ἐπιτραπῇ νὰ καταβῇ ἀπὸ τοῦ ἵππου οὔτε ἡμέραν, οὔτε νύκτα. Τὰ προληπτικὰ ταῦτα μέτρα τῆς Πύλης δέον νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν μεγάλην ἐπιρροὴν τοῦ ἱεράρχου καὶ τὸν φόβον τῶν Τούρκων δι' ἐνδεχομένην ἀπόπειραν ἀπελευθερώσεως ὑπὸ τοῦ πλήθους. Εἰς 40 Ἐκκλησίας παρέλαβον αὐτόν ἄλλοι ἔνοπλοι καὶ μετέφερον εἰς Κων(ν)πολιν, ὅπου ἐφυλακίσθη ὁμοῦ μετὰ τὸν Δέρκων Γρηγόριον καὶ τὸν Ἐφέσου Διονύσιον. Φθάσας ὁ Εὐγένιος ἐκεῖ καὶ ἐνατενίσας πρὸς τοὺς συναδέλφους του ἐχαιρέτησεν αὐτοὺς μετὰ χαρὰν, βλέπων δὲ τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι παρίσταντο, λέγει πρὸς τοὺς Μητροπολίτας καὶ ἄλλους Χριστιανούς χωρὶς νὰ δειλιάσῃ: Τί φοβεῖσθε διὰ μίαν φοῦκταν αἷμα; Τὸ ἔργον ἐτελείωσε, τὸ ἔθνος ἀνέστη, τί μετὰ τοῦτο ὁ θάνατος; Ἀκολουθῶς ἀμύλησεν ἐπὶ δύο ὥρας διὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοὺς ἐγκαρδίσσε μετὰ ῥητὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀσπασθεὶς αὐτοὺς δὲν ἔπαυε νὰ προσφέρῃ μετὰ μεγάλην γενναότητα λόγους παρηγορητικούς ἕως εἰς τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα.

Μετὰ τὴν πρώτην Ἀνάστασιν ἦλθε προσταγὴ τοῦ Σουλτάνου διὰ νὰ κρεμάσουν τὸν Εὐγένιον· παρευθὺς ἐσηκώθη ὁ ἀοίδιμος, ἡσπᾶσθη τοὺς συναδέλφους του καὶ μετέβη μόνος εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης καὶ ἐκρεμάσθη. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐκρεμάσθησαν ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' καὶ οἱ Μητροπολίται Δέρκων Γρηγόριος, Ἐφέσου Διονύσιος καὶ Νικομηδείας Ἀθανάσιος.

Διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου του ὁ ἀοίδιμος Ἱεράρχης ἐδόξασε τὸν κλῆρον καὶ τὴν πατρίδα του, διὰ δὲ τῶν συγγραμμάτων του ἀπέδειξε τὴν θεολογικὴν αὐτοῦ ἐμβρίθειαν καὶ πολυμάθειαν.

Ἄλλος γόνος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας εἶναι ὁ Βασίλειος Καραβίας γεννηθεὶς τῷ 1773.

Οὗτος ἅμα τῇ καταλήψει τῆς Ἰθάκης ὑπὸ τῶν Ρωσσοτούρκων τῷ 1798 πρὸς ἐκδίωξιν τῶν δημοκρατουμένων Γάλλων ἐκ τῆς Ἑπτανήσου, κατετάγῃ εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατὸν τοῦ ναυάρχου Οὐζακῶφ καὶ ἐσχετίσθη ἔκτοτε μετὰ τῶν ἀρματολῶν οἱ ὅποιοι ὡς εἶπομεν ἤδη κατέφευγον ἐν Ἰθάκῃ καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Μεταξὺ τούτων ἦσαν οἱ καπετανεῖοι Βαρνακιώτης, Καραϊσκος, Σακαρέλλος καὶ Λυοβουνιώτης. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ρώσων, ὁ Καραβίας ἔχων ἤδη τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου, ἀνεχώρησε μετ' αὐτῶν καὶ μετέσχε τῶν πολέμων τῆς Ρωσσίας ἐν Ἀνατολῇ μέχρι τοῦ 1812, ὅτε ἡ μεγάλη στρατιὰ τοῦ Ναπολέοντος κατεστράφη. Τότε ὁ Καραβίας ἐξήτησε τὴν ἀποστρατεῖαν του καὶ μετέβη εἰς Μολδαυίαν, ἔνθα ἐγένετο ἀρχηγὸς σώματος Πανδούρων τῆς ἡγεμονικῆς ὑπηρεσίας τῇ συστάσει τοῦ Μητροπολίτου Εὐγενίου Καραβία. Μετὰ ταῦτα προεβιβάσθη γενόμενος στρατιωτικὸς διοικητὴς Γαλαζίου. Ἐκεῖ δὲ ἐμνήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ὑπὸ τοῦ Γαλάτη, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου πρῶτος αὐτὸς ἀπεδοκίμασε τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γαλάτη ἀρχιμανδρίτην, ὁ ὁποῖος θέλων νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του, ἠπεῖλει νὰ προδώσῃ τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν. Τὴν 17ην Φεβρουαρίου τοῦ 1821 ἔλαβεν ἐπιστολὴν τοῦ Ὑψηλάντου μετὰ τῆς προκηρύξεως αὐτοῦ, ὅπως προσκαλέσῃ «νὰ συναχθῶσι πάντες οἱ ἄνδρεῖοι καὶ τολμηροὶ πολεμισταὶ καὶ νὰ ἐτοιμάσωσι τὰς φάλαγγας αὐτῶν διὰ νὰ κρημνίσωσι τὸν παλαιὸν τοῦ δεσποτισμοῦ κολοσσόν. Εἰς τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος θέλει ἀκολουθήσουν οἱ κάτοικοι τῶν Ἰονικῶν καὶ Αἰγαϊκῶν νησιῶν». Πράγματι τὴν 21 Φεβρουαρίου ὁ Καραβίας ἐπὶ κεφαλῇ ἑλλ. σώματος, τὸ ὁποῖον συνέκειτο κυρίως ἐκ Ἰθακησίων καὶ ἄλλων Ἑπτανησίων καὶ Αἰγαιοπελαγιδῶν, μετὰ δύο πυροβόλων, ἦλθε πρῶτος αὐτὸς τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστά-

σεως καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων τοῦ Γαλατζίου. Ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιθέσεως ταύτης ὑπῆρξεν ὁ φόνος 160 Τούρκων ἐντὸς 3 ὥρων. Μετὰ τὸ κατορθῶμα τοῦτο ὁ Καραβίας κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου παραλαβὼν τὸ σῶμά του ἐκ 300 ἀνδρῶν μετέβη εἰς Φωξάνην, ἔνθα συνηντήθη μετὰ πολλῶν Ἑπτανησίων καὶ ἄλλων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειπον ἐνθουσιῶντες τὰς ἐργασίας των καὶ τὴν οἰκογενειακὴν των εὐτυχίαν, ὅπως ἀναλάβωσι τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ τυράννου.

Ὅλοι αὐτοὶ μετ' οὐ πολὺ ἀθάνατοι ἦρως, συνέστησαν τὸν ἱερὸν λόχον. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐκατοντάρχων τοῦ ἱεροῦ τούτου λόχου διεκρίνετο ὁ Ἰθακήσιος Σπ. Δρακούλης ὅστις καὶ ἔπεσεν κατὰ μάχην τοῦ Δραγατσανίου.

Ὁ Σπυρίδων Δρακούλης ἔτυχεν ἀρτίας καὶ ἐπιμελημένης μορφώσεως, ἐνθουσιώδης δὲ πατριώτης, ὡς ἦτο, παρηκολούθησε τὴν ἐν Βιέννῃ πυρετώδη ζύμωσιν, ἣτις καὶ ἦτο τὸ κέντρον τῶν διανοουμένων Ἑλλήνων ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκαλλιεργήθη ἡ ἰδέα τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ὅπως συμβάλη δὲ εἰς τὴν ἀναζωπύρωσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος εὐρισκόμενος ἐν Ὁδησσῷ δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ διδάξῃ ἀπὸ σκηνῆς μετ' ἄλλων ἐρασιτεχνῶν, ἔργα ἐθνικῆς ὑποθέσεως. Ὡς ἐκατόνταρχος τοῦ ἱεροῦ λόχου εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τέκνα τῶν καλλίστων οἰκογενειῶν τῆς Ἰθάκης, ὡς ἄλλως τε ἦσαν οἱ ἀποτελέσαντες τὸν ἱερὸν λόχον. Διεκρίθησαν ἐπίσης ὁ Ἰωάννης Καραβίας τοῦ ἱππικοῦ καὶ ὁ Εὐμορφόπουλος ἐπίσης Ἰθακήσιος. Τὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων ἐκείνων εἶναι τόσον γνωστά ὥστε περιτεύει πᾶσα ἐπανάληψις ἐνταῦθα. Ἡ κατὰστροφὴ τοῦ ἱεροῦ λόχου, ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα ἐπιχειρήσεως ἀβασανίστου, ἀλλ' ἡ δόξα ἣτις ἐκάλυψε τοὺς ἥρωας ἐκείνους, οἵτινες ἀπέθανον ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας εἶναι ἀθάνατος. Ἐν τούτοις παρὰ τοὺς ἡρωισμοὺς τῆς δρακὸς ἐκείνης τῶν ἡρώων ὁ Ὑψηλάντης ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ τῆς ἐπιχειρήσεως ἠθέλησε νὰ ἐπιρρίψῃ εὐθύνας, καὶ τὰς εὐθύνas ταύτας βαρυτάτας ἐπέρριψεν εἰς τὸν Καραβίαν.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα ἡ θυσία τοῦ Δραγατσανίου, θὰ παραμείνῃ πάντοτε ὡς μία τῶν ὑπερτάτων θυσιῶν, ἣτις συνετέλεσεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνεξαρτησίαν.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ λόγος περὶ Βασιλείου Καραβία ὀφείλομεν καὶ περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου νὰ συνήγορήσωμεν, διὰ νὰ ἀποκαταστήσωμεν αὐτὸν πλήρως εἰς τὴν ἑλληνικὴν συνείδησιν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ καθέξῃ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος τὴν ἀρμοδίον αἰσθάναν αὐτὸν θέσιν. Εἶναι πράγματι θλιβερόν, ὅτι ὁ Παπαρηγόπουλος ἐν

τῇ ἱστορίᾳ του ἀποκαλεῖ τὸν Βασίλειον Καραβίαν τυχοδιώκτην. Ἄν ἀπεκλήθη τυχοδιώκτης διότι ὑπηρετήσεν εἰς τὸν ρωσικὸν στρατόν, τότε πλείστοι τῶν μεγάλων τῆς ἐπαναστάσεως καπετανέων θὰ ἦσαν τοιοῦτοι, διότι ὑπηρετήσαν εἰς τὸν ρωσικὸν στρατόν, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν Γαλλικὸν ἑπτανησικὸν καὶ ἄλλοι εἰς τὸν Ἀγγλικόν, ὅταν αἱ δυνάμεις αὗται εἶχον καταλάβῃ τὴν Ἑπτάνησον.

Ἐπὶ πλέον ὁ Καραβίας οὗτος ὡς εἵπομεν εἶχε συνδεθῇ διὰ φιλίας μετὰ τῶν καπετανέων τούτων, οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ μετέπειτα ἥρως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκτίμησις τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸς αὐτὸν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης εἶναι καὶ τοῦτο ἀπόδειξις περὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνδρός. Ἐπίσης πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὴν ἀγάπην, ἣν ἔτρεφε πρὸς αὐτὸν ὁ παρ' αὐτοῦ μνηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ἐθνομάρτυς μητροπολίτης Ἀγχιάλου Εὐγένιος Καραβίας.

Ἐξ ὅσων δὲ μοὶ προκύπτουσιν, ἐσχημάτισα τὴν γνώμην, ὅτι ἐὰν ὑπάρχουσιν ἐπιτυχίαι τινὲς εἰς τὸν ἐν Μολδαυίᾳ ἀγῶνα, αὗται ὀφείλονται εἰς τὸν Βασίλειον Καραβίαν, ἀνδρα ὀρμητικὸν καὶ μὴ ὑποχωροῦντα πρὸ οὐδενὸς κινδύνου. Ἡ δὲ μετέπειτα, μετὰ τὴν ἀποκτάσασιν παρουσία αὐτοῦ ἐν Σύρῳ, εἰς τὴν ὁποίαν μετὰ λαμπρότητος ἐνεφανίζετο ἔφιππος, πᾶν ἄλλο ἀποδεικνύει ἡ ὅτι ὁ Βασίλειος Καραβίας ἠδύνατο νὰ ἔχῃ, οἷον δῆποτε στίγμα, τὸ ὁποῖον νὰ ἀμυνρῶν τὸ παρελθόν του. Διότι οἱ πρὸ ἐκατονταετίας Ἕλληνες εἶχον διάφορον ἀντίληψιν καὶ διάφορον διανοητικότητα ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν ὑπόστασιν τῶν ἀποτελούντων τὴν κοινωνίαν μελῶν, ἴσως αἱ ἀντιλήψεις των αὗται νὰ μᾶς φαίνωνται πεπαλαιωμένα καὶ σκουριασμένα σήμερον.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ὀφείλω νὰ μνημονεύσω καὶ ἕτερον Ἰθακήσιον παράγοντα, ὅστις γενναίως ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρόν τοῦ Καραβία καὶ ὁ ὁποῖος διεσώθη ἐκ τῆς πρώτης ἐκείνης Ἑλληνικῆς ἐκατόμβης.

Πρόκειται περὶ τοῦ Γερασίμου Πέτα, γεννηθέντος ἐν Ἰθάκῃ τῷ 1801 καὶ ἀποβιώσαντος τὸ 1890 ἐν βαθυτάτῳ γήρατι ἐπίσης ἐν Ἰθάκῃ, ὡς ἀπόστρατος συνταγματάρχης τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Γεράσιμος Πέτας μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος τοῦ Ὑψηλάντου, κατήλθεν εἰς Ἑλλάδα, ἔνθα ἐπολέμησεν εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἱεροῦ λόχου. Ἀνδραγαθία καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τὸν Ἰθακήσιον στρατηγὸν Εὐμορφόπουλον. Ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος περὶ τοῦ Γερασίμου Πέτα, δὲν δύναμαι νὰ

διέλθω ἐν σιγῇ τὸ γεγονός ὅτι, ὁ αἰμίμηστος ἀνὴρ, πλὴν τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὸν ἀγῶνα, κατέλιπεν ἀπομνημονεύματα τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὰς ὁποίας ἔλαβε μέρος.

Ἡ σπάνις τοιούτων ἀπομνημονευμάτων, καθιστᾷ τὰ χειρόγραφα τοῦ Πέτα ἔτι πολυτιμότερα καὶ θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον εἶναι καὶ ταῦτα ἐδημοσιεύοντο ὑπὸ τοῦ κατέχοντος ταῦτα κ. Αἴαντος Μουσούρη.

Λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τούτων καὶ φόρον τιμῆς συνεισφέρων εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς Ἰθακησίους, ὀφείλω νὰ ἀναφέρω τὰ ὀνόματα αὐτῶν, παραλαμβάνων ταῦτα ἐκ τοῦ ἄρθρου τοῦ φίλου κ. Ἀλ. Γ. Παῖζη, δημοσιευθέντος εἰς τὸ «Ἡμερολόγιον Ἰθάκης» τοῦ ἔτους 1930, πραγματευομένου τὰ ἐν λόγῳ ἀπομνημονεύματα.

Ὁπλαρχηγοί: Βασίλειος Καραβίας, Διον. Εὐμορφόπουλος. Εἰς τούτους συμπεριλαμβάνει ὁ Πέτας καὶ τοὺς Γεώργιον Βαρνακιώτην ἴσως διότι ἔζησεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἰθάκῃ καὶ τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδροῦτσον διότι ἐγεννήθη ἐκεῖ.

Ἀρχιεπίσκοποι: Εὐγένιος Καραβίας, Γρηγόριος Δενδρινός, Γρηγόριος Λεκατσᾶς.

Ἀρχιμανδρίται: Κων/νος Λατσᾶς, Ἀβράμιος Παῖζης. Ὁ μυστικὸς ὑγειονόμος Ἰθάκης Λάμπρος Ζαβός.

Πλοῖα καὶ πλοίαρχοι μετὰ τῶν πληρωμάτων τους, ὅπου ἦσαν εἰς Γαλάτσι κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ 1821: Εὐστάθιος Ἀλευράς, Ἀθανάσιος Μαρούλης, Νικόλαος Μαράτος, Σπῦρος Ἀρσένης, Εὐστάθιος Μακρῆς, Γεώργιος Δενδρινός, Πᾶνος Χαλικιόπουλος, Σπῦρος Νικ. Σταθάτος, Σπῦρος Ἀναστ. Σταθάτος, Διαμαντῆς Ζαμπέλης, Σπῦρος Πεταλᾶς Ἀκάμιος, Γιακουμῆς Καραβίας, Ἰωάννης Μαράτος, Ἀντώνιος Μαράτος, Κων/νος Μάντζαρης, Γεώργιος Μάντζαρης, Γιάννης Ἀμάραντος, Ἀθανάσιος Κουβαράς, Διονύσιος Καραβίας Τσεμπέρης, Γεώργιος Κομνηνὸς Μικρός, Γεώργιος Θεοφιλάτος, Κωνσταντῖνος Θεοφιλάτος, Γεώργιος Μπαροῦνος, Σπῦρος Μπαροῦνος, Γεράσιμος Μαρούλης, Σπῦρος Παπαδάτος, Θεόδωρος Δούκας, Μηνᾶς Καραβίας Μαρκᾶτος, Προκόπης Βλησιμᾶς, Ἀπόστολος Ραυτόπουλος, Νικόλαος Γρίβας, Γιάννης Ἀλμεριώτης, Δημήτριος Λιβιτζάνης, Σπῦρος Κονταρῆς, Σάββας Συκιώτης, Γεώργιος Καραβίας, Πᾶνος Συρμῆς Λουλούδας, Δημήτριος Συρμῆς, Σπῦρος Μακρῆς, Ἀλέξιος Τροῦπος, Σπῦρος Ἰωάννου Δρακούλης, Νικόλαος Δενδρινός, Μένιος Παῖζης, Γιάννης Ἀγορμπῆς, Ἀγγέλος Κονταρῆς, Χριστόδουλος Κονταρῆς, Γιάννης Φερεντίνος, Νικόλαος Γιαννοῦτσος, Διον. Ζαμπέλης, Ἰάσων Μαράτος Ἀγγουστῆς, Γεώργιος Πατριώτης,

Γεώργιος Μεταξᾶς, Δημήτριος Καρβούνης, Κων/νος Καρβούνης, Θεόδωρος Πεταλᾶς, Σπῦρος Μιχαλόπουλος, Σπῦρος Ἀντ. Δρακούλης, Δράκος Δρακάτος Πεταλᾶς, Κων. Ἀρσένης, Ἀναστ. Ἀρσένης, Πέτρος Γρίβας, Λαζ. Μακρῆς, Ἀλεβίζος Κονταρῆς, Στάθης Μαρούλης, Γεώργιος Μαρούλης, Δημήτριος Βλασσόπουλος, Φίλιππος Μαρούλης, Γιάννης Μαρούλης, Ἀλεβίζος Σκολορῆς, Κωνσταντῖνος Καχρίλας, Ἰωάννης Κορναλός, Σπῦρος Δενδρινός, Βαγγέλης Κουτσουβέλης, Διονύσιος Κουτσουβέλης, Σπῦρος Πετροῦτζος, Ἀναστάσιος Λιοσάτος, Ἀπόστολος Μπουρμπουλιόζος, Δημήτριος Γαλάτης Κουμουδῆς, Σπῦρος Μ. Βρεττός, Ἀνδρ. Παῖζης, Γεώργ. Καλλίνικος, Δημ. Καμπανέλης, Γεώργ. Γιαννοῦτζος, Δημ. Μαλλιαρὸς καὶ Μπαρμπαρῆς Πήλικας.

Ἀγωνισταί: Κων/νος Εὐμορφόπουλος, Δημήτριος Μισόλιτρος, Ἀνδρέας Φωτόπουλος, Ἀνδρέας Βρεττός Μπαρμπαρῆγος, Στάθης Μάντζαρης, Γεώργιος Μανιάς, Δημήτριος Ἀλευράς, Χρῆστος Δεσαλέριος, Κων/νος Δεσαλέριος, Παῦλος Γκιάφης κ.λ.π.

Πλὴν τῆς οἰκογενείας Καραβία πλείστα ἄλλαι οἰκογένειαι Ἰθακησίων προσέφερον μεγίστας ὑπηρεσίας κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ πρὸ αὐτοῦ. Μία τούτων εἶναι καὶ ἡ οἰκογένεια Δενδρινοῦ, ἡ ὁποία κατέχει καὶ τὸ ἤδη μνημονευθὲν χρεωστικόν.

Ἐκ ταύτης ἀνεδείχθησαν ὁ Ἱερόθεος Δενδρινὸς ἱεροκῆρυξ καὶ διδάσκαλος κτήτωρ τῆς περιφήμου ἐν Σμύρνῃ σχολῆς.—**Ὁ Γρηγόριος Δενδρινὸς** ἀρχιεπίσκοπος Εὐδοκιάδος καὶ μετὰ ταῦτα παλαιῶν Πατρῶν, ὁ ὁποῖος μέλος ὦν τῆς φιλικῆς Ἑταιρίας ἀπεστάλη εἰς τὸν Λίβανον, ἔνθα ἐπανεστάτησε τοὺς ἐκεῖ χριστιανούς. Αἰχμαλωτισθεὶς ὅμως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπήχθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἀπληρευθερῶθη ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ προξένου καὶ ἀπεστάλη εἰς Ζάκυνθον καὶ

Ὁ Γεώργιος Δενδρινὸς ὅστις ἐχρημάτισε διδάσκαλος ἐν Ρωσσίᾳ καὶ Κωνσταντινουπόλει.

Σειρὰ ἀτελεύτητος ἀκόμη Ἰθακησίων ὑπάρχει, σειρὰ δυσανάλογος πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου, οἵτινες γενναίως ἐπολέμησαν εἰς ὅλας τὰς φάσεις τῆς ἐπαναστάσεως τόσον ἐν τῇ Στερεᾷ ὅσον καὶ ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐκ τούτων θὰ ὀνομάσω τοὺς κυριωτέρους.

Καὶ πρῶτον:

Ὁ Διονύσιος Εὐμορφόπουλος καταγόμενος ἐξ ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τοῦ Μυστοῦ, ἡ ὁποία κατέφυγεν εἰς τὴν Ἐπτανήσῳ μετὰ τὴν ἀποτυχάν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὁρλώφ τῷ 1770. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχεν τοιοῦτον πλοῖον μὲ τὸ ὁποῖον ἐταξείδευεν εἰς τὸν

Εὐξεινον. Ἐκεῖ ὁ υἱὸς Διονύσιος εὐρισκόμενος ἐν Ὀδησσῷ ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας ἐκ τῶν πρώτων.

Τῷ 1820 εὐρίσκεται ἐν Ἰθάκῃ, ἔνθα μετὰ ζήλου συνήργησε πρὸς διάδοσιν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁπότε ἐπώλησε τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς κληροδοτηθὲν πλοῖον, ἵνα χρησιμοποίησιν τὰ χρήματα πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀγῶνος. Οὕτω συνεκρότησε σῶμα ἐξ Ἰθακησίων καὶ Κεφαλλήνων μετὰ τῶν ὁποίων ἠγωνίσθη ἐν Λάλα καὶ Τριπόλει.

Τῷ 1822 ἠκολούθησε τὸν Ραφτόπουλον εἰς Ἀθήνας κατὰ διαταγὴν τῆς διοικήσεως, ἔνθα μετέσχε τῶν τελευταίων κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἐπιθέσεων, ἀλλὰ δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὰς σφαγὰς τῶν παραδόθοντων Τούρκων. Ἐξ Ἀθηνῶν μετέβη εἰς Σπέτσας, ἔνθα ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῆς διοικήσεως εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας μέχρι τοῦ 1826, διότι ἡ μόρφωσις αὐτοῦ καθίστα τοῦτον ἀπαραίτητον.

Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ ἐπολέμησε γενναίως, τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῇ τῶν συμπατριωτῶν του. Ἐπίσης ἀνδρείως ὑπερήσπισε τὸ σπήλαιον τῆς Χρυσοσπηλαιωτίσσης τὸ κείμενον παρὰ τὸ μνημεῖον τοῦ Θρασύλλου. Τότε ὠνομάσθη στρατηγὸς καὶ συνετέλεσεν ὥστε νὰ ἀρθῶσιν αἱ παρεξηγήσεις, αἵτινες ἐβάρυναν τὸ Φαβίερρον, ὅστις ἐξήτει τὴν ὑπ' εὐθύνην του παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως. Εἰς τὸν στρατηγὸν δὲ Εὐμορφόπουλον ὀφείλεται ἡ ἐφεύρεσις ὅτι οἱ πολιορκούμενοι ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ τῶν ἐσκόπευον νὰ ἀνατινάζωσι τὴν Ἀκρόπολιν. Τὸ τέχνασμα τοῦτο εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Γάλλου πλοίαρχου Le Blanc περὶ ἐντίμου παραδόσεως τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει.

Μετὰ ταῦτα προσεκολλήθη εἰς τὸν ἀρχιστρατήγον Τσώρη, ὅστις ἐξετίμα αὐτὸν ὑπερβαλλόντως. Κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην μετέσχε τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς Δ. Ἑλλάδος, μετὰ ταῦτα δὲ ἀποσταλεὶς μετὰ τοῦ ἐπτανησιακοῦ τοῦ σώματος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἐνισχύσῃ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην, ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως πολλάκις δὲ μετέσχε τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς διαβάθμισιν τῶν ἀγωνιστῶν. Ἀποσυρθείς μετὰ ταῦτα εἰς Κάτω Ἀχαΐαν τῶν Πατρῶν ἀπεβίωσε τῷ 1861 παρὰ πάντων τιμώμενος.

Ὁ Ἰωάννης Βλασσόπουλος, πρόεδρος τῆς Ρωσσίας ἐν Πάτραις, ὅστις σπουδαίως συνέδραμε τὸν ἀγῶνα, ὡς μεσάζων μεταξὺ τῶν ἐν Ζακύνθῳ Φιλικῶν καὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀγωνιζομένων.

Ὁ Ἀντώνιος Πεταλᾶς Μαράτος πλοίαρχος ἰδιαιτοῦ πλοίου τῷ 1821 ὅστις διὰ τοῦ πλοίου του ἔσωσε μετὰ πολλῶν κινδύνων τὴν

οἰκογένειαν Μουρούζη ἐκ Κ)πόλεως, καθὼς καὶ Κωνσταντῖνον Οἰκονόμον τὸν ἐξ Οἰκονόμων καὶ πολλοὺς ἄλλους.

Ὁ Εὐστάθιος Πεταλᾶς Θεοφιλάτος τὸ αὐτὸ ἔτος ἔσωσε τὴν οἰκογένειαν Γεωργ. Καρατζᾶ καὶ ἐτέρας.

Πλοῖα Ἰθακησίων εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μετέφερον τὰ γυναικόπαιδα καὶ τοὺς γέροντας εἰς Ζάκυνθον, Ἰθάκην, Κεφαλληνίαν, τοποθετοῦντες τούτους παρὰ ταῖς οἰκογενείαις ὡς φιλοξενουμένους.

Ὁ Παναγῆς Καραβίας Γρίβας πατὴρ τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Ἰθάκης ἱατροῦ Ν. Καραβία Γρίβα, μετέφερε τὸν λόρδον Μπαῖρον ἀπὸ τῆς Ἰθάκης εἰς Μεσολόγγιον.

Ἀναρίθμητα δὲ εἶναι τὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα λάθρα ἐτροφοδότην καὶ μετέφερον πολεμοφόδια. Πάντα δὲ ταῦτα παρὰ τὰς ἀπαγορεύσεις καὶ τὰς αὐστηρὰς προκηρύξεις τοῦ ἀρμοστοῦ τῆς προστατίδος τῆς Ἑπτανήσου δυνάμεως στρατηγοῦ Μαῖτλανδ, τοῦ ὁποίου αἱ διαταγαὶ πολλάκις ἐφημερόσθησαν, δημευθεισῶν τῶν περιουσιῶν πολλῶν ἐκ τῶν ἀφιερωθέντων πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀπέλπιδος τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος. Ἡ δὲ περιθάλψις εἰς τὰς παρακειμένας νησίδας Καλάμου καὶ Καστοῦ, ἀπετέλεσεν ἰδίαν μέριμναν τῶν φιλοπάτριδων Ἰθακησίων, διότι αἱ καταφυγεῖσαι 80.000 ψυχαὶ ἐτροφοδοῦντο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑπτανήσου κατὰ διαταγὴν τῆς **Μεγάλης Προστάτιδος** δυνάμεως δι' ἑκατὸν δραμίων ἀραβοσίτου ἡμερησίως καὶ κατὰ κεφαλὴν, ὡς ἂν ἐπρόκειτο περὶ διατροφῆς πτηνοτροφείου.

Ἄλλ' οἱ Ἰθακήσιοι πρέπει νὰ εἶναι ὑπερήφανοι διότι συνετέλεσαν εἰς τὴν Ἑθνικὴν ἀποκατάστασιν ὄχι μόνον ἐξυπηρετοῦντες ταύτην δι' ὅλων τῶν μέσων τὰ ὁποῖα διέθετον, ἀλλὰ καὶ διότι συμμετέσχον προσωπικῶς εἰς ὅλας τὰς φάσεις τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀνήκει δὲ εἰς αὐτοὺς ἡ τιμὴ, ἡ ὑψίστη τιμὴ, ὅτι διὰ μὲν τοῦ Βασιλείου Καραβία ὑψώθη πρώτην φορὰν ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν πρώτην ἐν Γαλατζίῳ μάχην, διὰ δὲ τοῦ στρατηγοῦ Εὐμορφοπούλου ἔκλεισεν ὁ ἀγὼν διὰ τῆς τελευταίας ἐν Ὀρωπῷ μάχης τοῦ 1829. Τὴν παράδοσιν ταύτην τῆς ἐνδόξου νήσου ἠκολούθησαν καὶ οἱ νεώτεροι Ἰθακήσιοι κατὰ τοὺς τελευταίους μεγάλους πολέμους, κυρίως δὲ ἔχουσι νὰ ἐπιδείξωσιν ὡς πρότυπον αὐτῶν τὸν ἡγέτην τοῦ Σκρᾶ, Τσαοῦς—Τσιφλίκ (Κιουτάχεια) καὶ τοῦ Καλὲ γκρότο, τὸν ἐπονομασθέντα ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του «πόλεμον» τὸν στρατηγὸν Τριλίβαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ δὲν παύουσιν οἱ Ἰθακήσιοι

ἐπὶ τῇ ἐκείνῃ παύοντες μεγάλοι προόδου καὶ ὠφελίμοι εἰς τὴν πατρίδα, διότι ἐξακολουθοῦσι νὰ ἐφαρμόζωσι τὸ δόγμα, τὸ ἀρχαῖον δόγμα τοῦ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΕΟΥΡΙΟΥ

έλληνισμοῦ, τοῦ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἀποικισμοῦ καὶ τῆς ναυτιλίας.

Δυστυχῶς ὁμως ἐσταμάτησεν ἡ ἐπίδοσις αὐτῶν εἰς τὸν κλῆρον, διότι οὔτε τὰ σχολεῖα τῆς Τουρκοκρατίας ὑφίστανται πλέον, τὰ ὁποῖα μόνον ὑπὸ κληρικῶν ἠδύναντο νὰ διευθύνωνται, ἀλλ' οὔτε ἡ προσδοκία ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ καθέξωσι τὸν ἱστορικὸν ἐπισκοπικὸν τῆς νήσου των θρόνον, ἀναδείξαντα γεραροὺς ἱεράρχας διότι καὶ οὗτος κατηργήθη. Θὰ ἦτο δὲ εὐτυχὲς τὸ γεγονὸς εἰάν καὶ πάλιν ἱδρύνετο ὁ θρόνος· οὗτος διὰ νὰ συνεχισθῇ ἡ παράδοσις θρόνου δράσαντος συμφώνως πρὸς τὸν ἐκκλησιαστικὸν προορισμὸν καὶ τὰ ιδεώδη τοῦ ἔθνους μας. Ταῦτα εἶναι δι' ὀλίγων ὅσα ἠδυνήθη νὰ περισυλλέξω ἐν βραχεῖ διαστήματι περὶ τῆς συμβολῆς τῶν Ἰθακησίων κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν παλιγγενεσίαν, εἶναι ὁμως ἀρκετά, ὅπως ἀποδείξωσι, ὅτι τὰ μεγάλα ἰδανικά καὶ εἰς μικρὸν ἀκόμη λαὸν δύνανται νὰ μεγαλουργήσωσιν. Ἄς χρησιμεύσωσι δὲ ταῦτα ὡς παράδειγμα εἰς τοὺς νεωτέρους, οἵτινες παρασυρόμενοι ἀπὸ ἀριστερίζοντα δόγματα, ἀπεμπολοῦσι τὰς ἱερὰς παραδόσεις τῆς πατρίδος, ἐπιδιώκοντες τὴν κατάργησιν τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν, διὰ τοὺς ὁποίους ἐπὶ δεκάδας αἰῶνων συνειργάσθη ἡ ἀνθρωπότης, ὅπως δυνηθῇ νὰ ἀννυθῇ εἰς τὸ ἐπίπεδον τὸ ὁποῖον μᾶς ἐκληροδοτήθη καὶ τὸ ὁποῖον βασιίζεται εἰς τὴν ιδέαν τῆς πατρίδος καὶ τῆς οἰκογενείας.

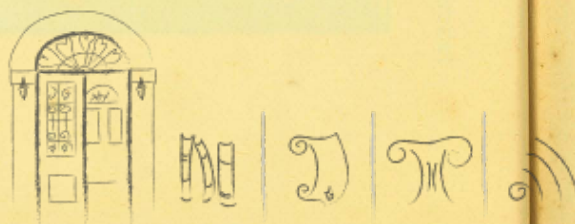

Ο Ἐθνομάρτυς Μητροπολίτης Εὐγένιος Καραβίας ἐμφυλίωναν τοὺς ἄλλους Ἱεράρχας πρὸ τοῦ ἀπαγχονισμοῦ των κατὰ τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ 1821.

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΘΟΥΡΙΟΥ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΘΟΥΡΙΟΥ
ΣΥΛΛΟΓΗ Π. ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ

A1 22.913.0015

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΘΟΥΡΙΟΥ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΙΒΑΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΔΗΕΟΥΡΙΟΥ